

Lausunto yritys vastuulain oikeudellisesta selvityksestä

Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry kiittää mahdollisuudesta lausua Työ- ja elinkeinoministeriön tilaamasta oikeudellisesta selvityksestä yritys vastuulaista. Allekirjoittajina ovat myös Fingon jäsenjärjestöt Dalitien solidaarisuusverkosto ry, Ihmisoikeusliitto ry, Reilu kauppa ry ja Suomen Lähetysseura ry.

Lausunnon rakenne noudattaa lausuntopalvelussa esitettyä asiajärjestystä.

Yleiskommentit

Mitkä ovat kannaltanne selvityksen keskeisimmät näkökulmat?

- Selvityksen keskeisin viesti on sen vahvistaminen, että ihmisoikeuksia koskeva yritys vastuulaki voidaan Suomessa toteuttaa sekä kattavien aineksien tarjoaminen yritys vastuulain valmisteluun. Selvitys myös tuo esiin yritys vastuun yhteyden YK:n Agenda 2030 -ohjelman kestävien tavoitteiden saavuttamiseksi Suomessa ja maailmassa.
- Kannustamme hallitusta edistämään yritys vastuulain säätämistä ja tekemään Suomesta yhteiskuntavastuun edelläkävijämaan, kuten hallitusohjelmaan on kirjattu. Ohjelma linjaa, että laki perustuu yrityksille asetettavaan niin kotimaista kuin ulkomaista toimintaa koskevaan huolellisuusveloitteeseen ja että vastaavaa tavoitetta edistetään EU:ssa. Suomella on oman yritys vastuulakiproessinsa ansiosta hieno mahdollisuus tarjota osaamistaan EU-prosessiin.
- Odotamme, että Suomessa tuloksena on asianmukainen yritys vastuulaki, joka huomioi kattavasti YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (YK-periaatteet) sekä vastaa yritys vastuulaille kuuluviin keskeisiin tarkoituksiin.
- Finnwatch ry tiivistää hyvin nämä tarkoitukset lausuntonsa liitteessä (s. 13): ”Lain tarkoituksena tulee olla **vahvistaa ihmisoikeuksien kunnioittamista kansainvälisessä yritystoiminnassa ja ehkäistä** yritystoiminnasta aiheutuvia **ihmisoikeusloukkauksia**. Lain tulee myös **edistää** yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten **uhrien oikeusturvaa** sekä **sidosryhmien mahdollisuuksia vaikuttaa** ihmisoikeuksien toteutumiseen kansainvälisessä yritystoiminnassa.” [https://finnwatch.org/images/pdf/Finnwatch_lausunto_TEMin_selvitys_yritys vastuulaista.pdf]
- Asianmukaisen yritys vastuulain tulee myös varmistaa tehokas toimeenpano, seuranta ja neuvonta yrityksille.

Oliko jotain, mitä olisitte toivoneet käsiteltäväksi enemmän?

- Oikeudenhaltijoiden kuulemisen varmistaminen on tärkeää. Mikäli suora kuuleminen ei ole mahdollista, OECD:n due diligence opas suosittelee välittävien organisaatioiden, kuten ammattiliittojen tai kansalaisjärjestöjen kuulemista. Tätä ei ole selvityksessä huomioitu. Esimerkiksi kansalaisjärjestöt mainitaan vain kerran, ei-sitovan neuvonnan tai ohjeistusten yhtenä potentiaalisena antajana.
- Selvityksessä tulee esiin yritys vastuun yhteys YK:n Agenda 2030 -ohjelman kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen, mutta vahvemmin voisi tuoda esiin merkitystä, jota asianmukaisella yritys vastuulailla on kaiken kaikkiaan Suomen globaalien vastuun kantamiseen sekä kehittyvissä maissa tapahtuvan liiketoiminnan vastuullisuuteen.

Ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskeva asianmukainen huolellisuus [Mitkä ovat kannaltanne keskeisimmät näkökulmat, jotka olisi huomioitava jatkovalmistelussa? Kertokaa näkemyksenne alla olevien selvityksen alaotsakkeiden mukaisesti.]

Asianmukaisen huolellisuuden prosessi

- Lakiin on tärkeää kirjata omina velvollisuuksinaan ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen yleisesti tunnustetut osa-alueet (YK-periaatteet, OECD-opas), jotka myös oikeudellinen selvitys esittelee: (1) yrityksen ihmisoikeusvaikutusten kartoittaminen, (2) lieventävät toimenpiteet sekä toimenpiteiden vaikutusten seuraaminen ja (3) tiedottaminen.
- Tärkeää on kirjata myös yritysten velvollisuus lopettaa yritysvastuulain mukainen haitallinen toiminta sekä ryhtyä tai osallistua korjaaviin toimenpiteisiin asianmukaisesti.
- Laissa tulee säätää kaikille sen piirissä oleville velvollisuus olla selvillä oman toimintansa ihmisoikeusvaikutuksista. Selvitys kuitenkin toteaa olevan haasteellista tai jopa mahdotonta määritellä kaikille toimialoille ja -alueille yhdenmukaiset ja relevantit toimet, järjestelmät ja prosessit, joihin yritysten tulee ryhtyä ihmisoikeusriskien ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi. Säännösten tulee siten olla avoin ja joustava, huolellisuuden asianmukaisuutta painottava.
- Toimenpiteet haitallisten ihmisoikeusvaikutusten korjaamiseksi, ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi vaativat aikaa. Yritysten toimenpidetaakkaa on mahdollista kohtuullistaa, esimerkiksi asianmukaisella raportointivälillä.
- Yritysvastuulain yhtenä tavoitteena on lisätä sidosryhmien mahdollisuutta vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen kansainvälisessä yritystoiminnassa. Tämän saavuttamiseksi yrityksille tulee säätää velvollisuus raportoida korjaavien, ehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden vaikutuksista. Raportoinnin tulee YK-periaatteiden ja OECD:n oppaan mukaisesti sisältää riittävät tiedot yrityksen noudattaman huolellisuuden asianmukaisuuden arvioimiseksi.
- Sidosryhmien kuulemisessa on erityisen tärkeää huomioida ihmisoikeusvaikutusten kohteena olevat yhteisöt ja haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät. Yrityksiä tulee kannustaa vuorovaikutukseen sidosryhmien kanssa.

Toiminnan huolellisuuden arviointi

- Kannatamme yritysvastuulakia, joka painottaa huolellisuuden asianmukaisuutta. Tällaisessa avoimessa ja joustavassa säännöstössä yrityksille jää liikkumatilaa määritellä tarvittavat toimet ja prosessit vastaamaan oman toimintansa ja toimintaympäristönsä olosuhteita.
- Tällaisella joustavalla säännöksellä on monia etuja, joita myös selvitys mainitsee. Joustavuus esimerkiksi mahdollistaa soveltamisalaltaan laajan, mutta pk-yrityksille kustannusvaikutuksiltaan kohtuullisen säännöksen sekä velvollisuuksien ulottamisen YK-periaatteiden ja OECD:n oppaan mukaisesti yrityksen koko arvoketjuun.
- Asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen tulee kattaa yrityksen arvoketjut, eikä velvoitetta tule rajata vain yrityksen määräysvallassa oleviin yrityksiin. Silloin jätettäisiin iso osa ongelmallisimmista arvoketjuvaiheista sääntelyn ulkopuolelle, mikä ei olisi YK-periaatteiden mukaista.
- Selvitys esittää, että huolellisuuden asianmukaisuutta painottavan säännöksen oikeusvarmuutta voidaan lisätä ja yrityksiä tukea ohjeistamalla ja neuvomalla. Tämä on tärkeää. Kannatamme Finnwatchin lausunnossaan esittämää ehdotusta, että yritysten tukemiseksi perustetaan yritysvastuuvaltuutettu ja -lautakunta.

Määritelmät

- Emme kannata yritysvastuulain soveltamisalaa supistavien lisämääreiden kuten “vakava”, “merkittävä” tai “olennainen” käyttämistä kuvaamaan niitä ihmisoikeusvaikutuksia, joista yritysten tulee olla selvillä tai joita ne ovat velvollisia ehkäisemään, lieventämään ja korjaamaan. Vaikka priorisointi on tietyissä tilanteissa mahdollista, on asianmukaisen huolellisuuden tarkoitus kuitenkin puuttua kaikkiin yrityksen haitallisiin ihmisoikeusvaikutuksiin.

- Lain tulee kattaa ihmisten oikeus terveelliseen, turvalliseen ja vakaaseen ympäristöön. Esimerkiksi vesien saastumista, kestäväntöntä luonnonvarojen käyttöä, ilmastonmuutosta ja monimuotoisuuden vähenemistä pitää tarkastella myös ihmisoikeusvaikutusten näkökulmasta. Viime vuosina ympäristötuhojen haitallisen vaikutuksen ihmisoikeuksiin ovat tunnistaneet esimerkiksi Euroopan Sosiaalisten oikeuksien komitea ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, ks.
 - https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf
 - <https://rm.coe.int/digest-2018-parts-i-ii-iii-iv-en/1680939f80>
 - <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/living-in-a-clean-environment-a-neglected-human-rights-concern-for-all-of-us>

Soveltamisala

- Selvityksessä esitetään, että on vaikea löytää perusteita sille, että lain soveltamisala rajoitettaisiin tiettyyn yritysmuotoon. Olemme samaa mieltä ja katsomme, että yritys vastuulain on tärkeää koskea mahdollisimman laajasti kaikkia suomalaisia ja Suomessa toimivia yrityksiä, yritysmuodosta, yrityksen koosta ja toimialasta riippumatta. Mikroyritykset ja yksityiset elinkeinonharjoittajat (toiminimet) on tarvittaessa mahdollista jättää sääntelyn ulkopuolelle.
- Yritysvastuulain soveltamisalaa ei tule rajata vain suuriin yrityksiin ja pk-yrityksiin, jotka toimivat korkean riskin toimialoilla tai -alueilla. Riskiperusteiset rajaukset soveltamisalaan tarkoittaisi selvityksen mukaan käytännössä sitä, että viranomaisten tulisi laatia kriteerit sekä ylläpitää listauksia korkean riskin toiminnoista.
- Soveltamisalaa ei tule rajata vain korkean riskin alueiksi tunnistetuissa maissa tapahtuvaan toimintaan. Tämä kasvattaisi riskiä, että yritykset siirtävät ostojaan pois näiltä alueilta, leikaten haavoittuvassa asemassa olevia toimittajia ulos tuotantoketjuista, näiden toimittajien omasta vastuullisuustyöstä riippumatta.
- Soveltamisalaltaan laaja yritys vastuulaki olisi YK-periaatteiden mukainen. Lain kuormittavuutta pk-yrityksille voidaan vähentää jättämällä säännöstö joustavaksi, huolellisuuden asianmukaisuutta painottaviksi. Selvityksessäkin todetaan, että asianmukaisuutta painottava ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite jo itsessään huomioi erilaiset yrityskoot.
- Yritysvastuulain on tärkeää kattaa kaikki Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyt ihmisoikeudet. Lisäksi Suomen jatkossa ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa määriteltyjen ihmisoikeuksien tulee kuulua soveltamisalaan ilman lainmuutosta.

Valvonta ja sanktiot

- Valvonnan ja sanktioiden osalta yhdyimme Finnwatchin lausunnossaan esittämiin kattaviin huomioihin ja ehdotuksiin, jotka monin osin ovat oikeudellisen selvityksen näkökulmien kanssa yhdenmukaiset. Painotamme erityisesti seuraavaa: ennakoivalvonnan merkitystä; laadullisuuden huomioimista ennakoivalvonnessa; uuden viranomaisen perustamista (yritysvastuuvaltuutettu ja -lautakunta), jonka tehtäviin kuuluu ohjeistuksen ja neuvonnan lisäksi ennakoivalvonta ja sovittelutoiminta; velvollisuus korjaaviin toimenpiteisiin; vahingonkorvausvelvollisuuden laajuus, että yritys on vastuussa sen niistä liikesuhteiden aiheuttamista haitallisista ihmisoikeusvaikutuksista, jotka asianmukainen huolellisuus olisi voinut estää.

Sääntelytavat

- Suomen laillisessa toimintaympäristössä on luontevaa säätää erillislailla yritysten vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia ja noudattaa ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaista huolellisuutta, sillä kansallinen erityislainsäädäntö sisältää meillä johdonmukaisesti oman säännöksen tilanteissa, joissa yritys joutuu vastuuseen tietyn yhteiskuntavelvoitteen täyttämättä jäämisestä. Myös oikeudellisessa selvityksessä todetaan, että säätäminen erillislaissa olisi sääntelyn ymmärtämisen kannalta todennäköisesti paras vaihtoehto.

Helsingissä, 30.9.2020

Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo ry, sekä

Dalitien solidaarisuusverkosto ry

Ihmisoikeusliitto ry

Reilu kauppa ry

Suomen Lähetysseura ry

Lisätietoja:

Outi Hakkarainen, Fingo, asiantuntija, outi.hakkarainen@fingo.fi, puh. 050 – 317 6728

Tytti Nahi, Reilu kauppa, vastuullisuuspäällikkö, tytti.nahi@fairtrade.fi, puh. 040 772 4247